

форми навчальної роботи: написання рефератів у процесі навчання з різних навчальних дисциплін за спеціальністю; виконання семінарських, практичних, самостійних завдань, контрольних робіт, які містять елементи проблемного пошуку; виконання індивідуальних завдань дослідницького характеру під час різних видів практики; розроблення методичних матеріалів із використанням дослідницьких методів (спостереження, анкетування, бесіда, соціометрія тощо); підготовка і захист курсових і дипломних робіт, пов'язаних з проблематикою досліджень кафедр [4, с. 162].

Отже, сучасний випускник закладу вищої освіти, зокрема й юридичного факультету, повинен уміти творчо застосовувати новітні досягнення науково-технічного прогресу у подальшій професійній та науковій діяльності.

Література

1. Про вищу освіту: Закон України від 1 лип. 2014 р. № 1556-VII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
2. Види та форми науково-дослідної роботи студентів. URL: <http://www.info-library.com.ua/books-text-8404.html>.
3. Головка С.Г. Законодавче забезпечення інноваційної діяльності в умовах європеїзації вітчизняної університетської освіти. *Legal System of Ukraine under the Conditions of Society Transformation: a monograph*. European Institute of Further Education, Podhajska, Slovak Republic, 2020. 208 p. Pp. 190-202.
4. Зацерковний В.І., Тішаєв І.В., Демидов В.К. Методологія наукових досліджень. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя. 2017. 23 с.

УДК 340(043.2)

Бородін І.Л., д.ю.н., професор,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ТЕОРІЯ ПРАВОРОЗУМІННЯ

Праворозуміння є основоположною, ключовою категорією юридичної науки, що обумовлює розуміння змісту усіх інших юридичних категорій понятійного апарату теорії права і держави. Для теорії права і держави основоположне значення має покладений в її основу той чи інший тип розуміння права. Саме тип праворозуміння визначає парадигму пізнання правових і державних явищ.

Юридичні науки сформували і обґрунтували два основні типи праворозуміння: юридичний (лат. «*jus*» – право) і легістський (лат. «*lex*» – закон). Легістський тип праворозуміння права передбачає сукупність законодавчо закріплених норм, забезпечених авторитетом чи примусовою силою держави. Відповідно до юридичного типу праворозуміння, право є

складне соціальне явище, особливий соціальний регулятор, що має власну об'єктивну природу, яка не залежить від державної влади, її волі. Таким чином, юридичний тип праворозуміння базується на розмежуванні права і закону, а легістський – на ототожненні. В цьому і полягає їх принципова відмінність. Отже, для юридичного типу праворозуміння питання «що таке право?» є справжньою проблемою. Для легізму такої проблеми не існує, адже право для нього – це офіційно встановлені, законодавчо закріплені правила поведінки.

Існуючі типи праворозуміння охоплюють різноманітні концепції права, які спрямовані на обґрунтування сутності права і об'єднуються у відповідні правові школи. Про це необхідно зазначити у зв'язку з тим, що здебільшого будь-який варіант трактування права, спираючись на розмежування права і закону, сприймається як природно-правова концепція, тобто як одна із концепцій природної школи права. Її представники використали поняття «природне право», незалежне від держави. Окрім теорій природної школи права, юридичний тип праворозуміння охоплює правові концепції історичної, психологічної та соціологічної.

Так само і легістський тип праворозуміння охоплює не однакові теорії, що утворюють нормативістську і аналітичну школи права. Правові концепції останніх за змістом є, безумовно, ближчими, ніж правові концепції природної, історичної, психологічної чи соціологічної шкіл. Це, знову ж таки, обумовлено ототожненням права і закону, ігноруванням змістовної сторони права теоріями легістського типу праворозуміння.

В основі легістського типу праворозуміння знаходиться тлумачення права як наказу. Своїм наказом державна влада породжує право – основоположний імператив даного типу праворозуміння. З цієї точки зору все, що наказує влада, є правом. Таким чином, сила влади породжує «наказове право». Легістське розуміння права перебільшує момент примусу в праві, вважає його основною властивістю права, тоді як примус є лише засобом відновлення порушеного права.

Згідно з легістським праворозумінням тільки одна влада знає, що таке право і чим воно відрізняється від неправу. Юридична наука може лише адекватно осягнути відобразити втілений у законі, що іменується правом, владний наказ. Наслідком такого розуміння призначення правознавства є його перетворення на вчення про закони, предметом дослідження якого є позитивне право, а метою – розробка способів його тлумачення, коментування, класифікації, систематизації тощо. Все це традиційно називається юридичною догматикою і є, безперечно, важливою складовою вивчення діючого законодавства.

Аналізуючи легістський тип праворозуміння, можна дійти висновку, що для нього характерним є зневажливе ставлення до прав людини, які вона здобуває тільки від держави, відношення до людини, як до

підкореного владою об'єкту, а не як до вільної істоти. Тому крайні форми легізму завжди були, є і будуть тоталітарним праворозумінням, прикладом є 30-ті роки минулого століття, фашистської Німеччини.

Є ще одна назва даного типу праворозуміння – лібертарне (від англ. «liberty» – свобода).

Право – вроджена людська властивість. Інакше кажучи, джерелом права є людська особистість. Тому природа права духовна метафізична. В самій людині народжується відчуття права, його мети і цінності. Із першоджерела права, яким є людина, виводиться ідея права. Саме вона є метафізичною сутністю права. Право є феноменом, що утворюється в процесі людського спілкування і діяльності. Таке визначення права не принижує ролі чинного законодавства, а тільки вказує на те, що сукупність законів є одним із проявів права, а не тотожне йому поняття. До того ж, між правом та існуючим законодавством можуть виникати протиріччя, коли норми останнього не відповідають принципам, чи самій ідеї першого. Справжнє життя права, згідно з даним підходом, у його динаміці, дії, реалізації, практичному втіленні в життя суспільства, а не у статично-нормативному стані. Тому зрозуміти сутність права неможливо, вивчаючи лише його статичні догми, зовнішню форму виразу. Із цього слідує, що якщо право корениться у самому суспільному житті, а не у його формальному відображенні, то закони лише тоді є правовими, коли адекватно відображають динаміку об'єктивного суспільного розвитку.

Література

1. Нерсесянц В.С. Юриспруденция. Введение в курс общей теории права и государства. Москва, 1998. С. 3.

2. Нерсесянц В.С. Философия права. Москва, 1998. С. 34-35; Нерсесянц В.С. Право и закон. Москва, 1983. С. 352-356; Керімов Д.А. Философские основания политико-правовых исследований. Москва, 1986. С. 177-178.

3. Петрова Л.В., Трофименко В.А. Духовна природа права: філософсько-антропологічний підхід. *Проблеми законності*. Респ. міжвід. наук. зб. Харків, 1999. Вип. 38. С. 5.